અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

રાજેન્દ્ર કુમાર

વિરુદ્ધ

કલ્યાણ (મૃતક) વારસદારો મારફતે

૨ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૦

[એસ.બી. મજમુદાર અને યુ.સી. બેનર્જી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

હિન્દુ કાયદો :

હિન્દુ દત્તક અને ભરણપોષણ અધિનિયમ, ૧૯૫૬:

કલમ ૮—દત્તકવિધાન—વિધવા દ્વારા તેના પતિ માટે—ઠેરવેલ કે, આવા કિસ્સાઓમાં શાસ્ત્રોક્ત કાયદો લાગુ પડે છે.

દત્તકવિધાન—વિધવા દ્વારા તેના પતિ માટે—પૂર્વ-શરતો—ઠેરવેલ કે, પતિએ શાસ્ત્રોક્ત કાયદા હેઠળ, તેની વિધવાને પોતાના માટે બાળક દત્તક લેવા માટે સ્પષ્ટપણે અધિકૃત કરવી જોઈએ—આવી સ્પષ્ટ સત્તા વિના બાળકનું દત્તકવિધાન નીચેની કોર્ટો દ્વારા યોગ્ય રીતે જ ગેરકાયદેસર ઠેરવવામાં આવેલ છે.

કલમ ૧૨(સી)—દત્તકવિધાન—તેનો પ્રારંભ—વિધવાએ તેના મૃત પતિ માટે એક એવું બાળક દત્તક લીધેલ જેનો જન્મ પતિના મૃત્યુ પછી થયો હતો—બાળકનો એવો દાવો કે કાનૂની ધારણા દ્વારા તેને તેના મૃત દત્તક પિતાની મિલકત તેમના મૃત્યુની તારીખથી વારસામાં મળેલ છે—નામંજૂર કરવામાં આવેલ.

મિલકત—પ્રાપ્ત થવી—વારસો—અમલમાં આવવું—અર્થ—સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ.

કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ : કલમ ૧૧ સ્પષ્ટતા ૭ અને ૮.

રેસ જ્યુડીકાટા—કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટા—સિદ્ધાંતો—તેના લાગુ પડવા બાબત—વાદીએ દાવો કરેલ કે તેને એક વિધવા દ્વારા તેના મૃત પતિ માટે દત્તક લેવામાં આવેલ હતો—મૃત પતિ કથિત રીતે દાવાવાળી મિલકતના માલિકનો અગાઉ મૃત્યુ પામેલ દત્તક પુત્ર હતો—જોકે, વાદીએ મૃત માલિકની દાવાવાળી મિલકતના કબજાનો દાવો કરેલ—વાદીએ એવો પણ દાવો કરેલ કે કોઈ આરજી સદર માલિકનો દત્તક પુત્ર ન હતો—સદર માલિકની વિધવા અને આરજીએ આર વિરુદ્ધ દાવો દાખલ કરેલ—ટ્રાયલ કોર્ટે ઠેરવેલ કે આર સદર

માલિકના સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના સભ્ય ન હતા; આર દ્વારા કરવામાં આવેલ વાદીનું દત્તકવિધાન તેના મૃત પતિ તરફથી સત્તાના અભાવે ગેરકાયદેસર હતું અને સદર માલિક દ્વારા આરજીનું દત્તકવિધાન સાબિત થયેલ હતું—આરજીએ સદર માલિકની વિધવા અને આર વિરુદ્ધ ત્યારબાદનો દાવો દાખલ કરેલ જેમાં એવું ઠેરવવામાં આવેલ કે આરજી સદર માલિકનો દત્તક પુત્ર હતો—ઠેરવેલ કે, આ સંજોગો હેઠળ, હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે જ ઠેરવેલ કે દાવો રેસ જ્યુડીકાટાના સામાન્ય સિદ્ધાંતના નિયમોથી નહીં, પરંતુ સી.પી.સી.ની કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮થી બાધિત છે.

રેસ જ્યુડીકાટા—સિદ્ધાંતો અને તેના હેતુઓ—સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ.

કલમ ૧૧ સ્પષ્ટતા ૮ (૧૯૭૬ના અધિનિયમ ૧૦૪ દ્વારા દાખલ કરાયા મુજબ)—પૂર્વલક્ષી અમલ—ઠેરવેલ કે, હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે જ ઠેરવેલ કે સુધારા અધિનિયમના પ્રારંભની તારીખે પડતર રહેલા દાવાને સ્પષ્ટતા ૮ લાગુ પડે છે.

કાનૂનોનું અર્થઘટન :

કાર્યરીતિનો કાયદો—તેનો પૂર્વલક્ષી અમલ—ઠેરવેલ કે, જ્યાં સુધી તેની પૂર્વલક્ષી અસર પર સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ ન હોય ત્યાં સુધી કાર્યરીતિની બાબતો સાથે સંબંધિત કાનૂન પૂર્વલક્ષી હોય છે—જોકે, કાર્યરીતિના કાનૂન અને મૂળભૂત અધિકારો સાથે સંબંધિત કાનૂન વચ્ચે થોડો તફાવત રહેલો છે.

કાનૂની કાયદો :

કાનૂની ધારણા—વિધવાએ તેના મૃત પતિ માટે એક એવું બાળક દત્તક લીધેલ જેનો જન્મ તેના મૃત્યુ પછી થયો હતો—બાળકે કાનૂની ધારણા દ્વારા, મૃત પતિની મિલકતમાં તેના મૃત્યુની તારીખથી વારસાનો દાવો કરેલ—ઠેરવેલ કે, આવો દાવો સ્વીકારી શકાય નહીં.

નીતિશાસ્ત્ર :

ન્યાયિક નીતિશાસ્ત્ર—હિન્દુ કાયદા હેઠળ દત્તકવિધાન—કાયદેસરતાનો પ્રશ્ન—રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતોથી બાધિત માલૂમ પડેલ—વાદીએ હિન્દુ એડોપ્શન્સ એન્ડ મેન્ટેનન્સ એક્ટની કલમ ૮ના આધારે આ સંબંધમાં ખૂબ જ પ્રબળ રજૂઆત કરેલ—ઠેરવેલ કે, આવી પ્રબળ રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને, ન્યાયિક નીતિશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો પર બાબતની ગુણદોષ પર પુનઃવિચારણા કરવામાં આવેલ—જોકે, હકીકતો પર, કલમ ૮ લાગુ પડતી નથી.

શબ્દો અને શબ્દસમૂહો :

"રેસ જ્યુડીકાટા" અને "મર્યાદિત હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ"—તેનો અર્થ—કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮ના સંદર્ભમાં.

કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટા—તેનો અર્થ.

"વેસ્ટ", "વેસ્ટિંગ", "વેસ્ટેડ", "વેસ્ટ ઇન પઝેશન" અને "વેસ્ટ ઇન ઇન્ટરેસ્ટ"—તેનો અર્થ—હિન્દુ કાયદાના સંદર્ભમાં :

સિદ્ધાંતો :

"રેસ જ્યુડીકાટા" અને "કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટા"ના સિદ્ધાંતો—તેનો અર્થ અને લાગુ પડવા બાબત.

વાદી–અપીલકર્તાએ દાવાવાળી મિલકતના કબજા માટેના તેના દાવાના ઇનકાર સામે ૧૯૬૮માં દીવાની દાવો દાખલ કરેલ. દાવાવાળી મિલકત કોઈ એમએલની હતી જેનું ૧૯૨૩માં તેની પાછળ તેની વિધવા આરને મૂકીને અવસાન થયેલ. વાદી–અપીલકર્તાએ આક્ષેપ કરેલ કે તેને ૧૯૬૨માં કોઈ આર દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો જેના લગ્ન એમ સાથે થયેલ હતા. કબૂલાત મુજબ, એમનું ૧૯૧૯માં અવસાન થયેલ. વાદી–અપીલકર્તાનો દાવો એવો હતો કે તેના દત્તક પિતા એમને એમએલ દ્વારા તેના જીવનકાળ દરમિયાન પોતાના પુત્ર તરીકે દત્તક લેવામાં આવેલ હતા અને એમએલના મૃત્યુ પછી, કુટુંબમાં માત્ર બે જ સભ્યો હતા, એટલે કે, કે જે એમએલની વિધવા હતી અને આર જે, વાદીના જણાવ્યા અનુસાર, એમએલના અગાઉ મૃત્યુ પામેલ પુત્ર એમની વિધવા હતી. પ્રથમ પ્રતિવાદી આરજીએ એમએલના દત્તક પુત્ર હોવાનો દાવો કરેલ, જોકે વાદીના જણાવ્યા અનુસાર, હકીકતમાં કોઈ દત્તકવિધાન થયેલ ન હતું. વાદીએ રજૂઆત કરેલ કે એમએલ તરફથી કેને પોતાના માટે પુત્ર દત્તક લેવાની સત્તાના અભાવે આરજીનું દત્તકવિધાન દૂષિત થયેલ હતું.

કે અને આર વચ્ચે કરવામાં આવેલ વહેંચણીના ખતને કે દ્વારા ૧૯૨૯માં એ કારણસર પડકારવામાં આવેલ કે આરને મિલકતમાં કોઈ અધિકાર ન હતો

કારણ કે એમ એ એમએલનો દત્તક પુત્ર ન હતો. દાવામાં આરજીના દત્તકવિધાનને પણ પડકારવામાં આવેલ. પરંતુ આરજી, કે જેને દાવામાં પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવેલ હતો, તેણે ભારપૂર્વક જણાવેલ કે એમએલએ પોતે જ તેને દત્તક લીધેલ હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે ઠેરવેલ કે (૧) આર એ એમએલના સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના સભ્ય ન હતા; (૨) આરને એમ માટે પુત્ર દત્તક લેવાની કોઈ સત્તા આપવામાં આવેલ ન હતી અને જોકે આર દ્વારા વાદીના દત્તકવિધાનની હકીકત પ્રસ્થાપિત થઈ હતી, તેમ છતાં તેનું દત્તકવિધાન કાયદેસર અને માન્ય ન હતું અને (૩) એમએલ દ્વારા આરજીનું દત્તકવિધાન સાબિત થયેલ હતું. તેથી, આર વિરુદ્ધ દાવાનો હુકમનામું કરવામાં આવેલ અને અપીલમાં સદર હુકમનામું કાયમ રાખવામાં આવેલ.

આરજીએ ૧૯૩૫માં એક દીવાની દાવો પણ દાખલ કરેલ જેમાં કે અને આરને પ્રતિવાદીઓ તરીકે જોડવામાં આવેલ હતા. તે દાવામાં એમએલ દ્વારા આરજીના દત્તકવિધાનનો મુદ્દો ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ હતો અને તેનો જવાબ હકારમાં આપવામાં આવેલ હતો જ્યારે કે દ્વારા આરજીના દત્તકવિધાનને નકારી કાઢવામાં આવેલ હતું.

ત્યારબાદ, વાદી–અપીલકર્તાએ કબજા માટે દાવો દાખલ કરી રજૂઆત કરેલ કે ૧૯૨૯ના દાવાનો ચુકાદો વાદીને બંધનકર્તા નથી કારણ કે તેનો દાવો આર મારફતે નહીં પરંતુ એમ મારફતે કરવામાં આવેલ હતો અને અપીલ કોર્ટના એવા અવલોકનો કે આર માત્ર ભરણપોષણ મેળવવા જ હકદાર હતા અને

મિલકતમાં કોઈ હિત કે હિસ્સો મેળવવા હકદાર ન હતા તે તેને બંધનકર્તા રહેશે નહીં. ટ્રાયલ કોર્ટે ઠેરવેલ કે ૧૯૨૯ અને ૧૯૩૫ના દાવાઓમાંના ચુકાદાઓ એમએલ દ્વારા આરજીના દત્તકવિધાનના પ્રશ્ન પર રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડતા હતા અને, એમ એ એમએલનો દત્તક પુત્ર ન હોવાથી, કબજા માટેનો દાવો નામંજૂર કરેલ. આ ચુકાદાને હાઇકોર્ટ દ્વારા કાયમ રાખવામાં આવેલ. તેથી આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

વાદી–અપીલકર્તા તરફથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવેલ કે વાદીએ કાનૂની ધારણા દ્વારા ૧૯૧૯માં એમનું હિત પ્રાપ્ત કરેલ જ્યારે વાદીનો જન્મ થયેલો માનવામાં આવેલ, જોકે, હકીકતમાં, વાદીનો જન્મ ૧૯૫૧માં થયેલ હતો અને આર દ્વારા કરવામાં આવેલ વાદીના દત્તકવિધાનની કાયદેસરતા હિન્દુ એડોપ્શન્સ એન્ડ મેન્ટેનન્સ એક્ટ, ૧૯૫૬ની કલમ ૮ હેઠળ સાબિત થયેલ હતી.

સામાવાળા–પ્રતિવાદીઓ તરફથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવેલ કે કોઈ પણ સંજોગોમાં અજન્મેલી વ્યક્તિની તરફેણમાં મિલકતની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં અને મિલકતની પ્રાપ્તિ જીવંત વ્યક્તિના સંદર્ભમાં જ હોવી જોઈએ અને અજન્મેલી વ્યક્તિને મિલકત પ્રાપ્ત થવા અંગેની કાનૂની ધારણા ઉપસ્થિત થશે નહીં.

અપીલ નામંજૂર કરતાં, કોર્ટે

ઠેરવ્યું : ૧. હિન્દુ એડોપ્શન્સ એન્ડ મેન્ટેનન્સ એક્ટ, ૧૯૫૬ની કલમ ૮ લાગુ પડશે નહીં કારણ કે વિધવાને નિઃશંકપણે પોતાના માટે બાળક દત્તક

લેવાનો અધિકાર છે પરંતુ જો બાળક પતિ માટે દત્તક લેવાનું હોય તો સદર કાનૂન અન્યથા મૌન છે અને આથી યોગ્ય મૂલ્યાંકન માટે દત્તકવિધાન અંગે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો તે પૂર્વે જે સ્થિતિમાં હતો તેનો આધાર લેવો પડશે. શાસ્ત્રોક્ત કાયદો બાળક દત્તક લેવા માટે પતિ દ્વારા વિધવાને સ્પષ્ટ સત્તા આપવાની જોગવાઈ કરે છે અને સંદર્ભિત હકીકતોમાં તે સંબંધમાં રજમાત્ર પણ પુરાવો નથી તેથી બંને નીચેની કોર્ટો દ્વારા આવા દત્તકવિધાનને યોગ્ય રીતે જ કાયદેસર અને માન્ય ન હોવાનું જણાવવામાં આવેલ છે. આ મુદ્દા પર અપીલકર્તાની રજૂઆતો આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત ચર્ચા ટાળી શકાઈ હોત પરંતુ ન્યાયિક નીતિશાસ્ત્રના કારણે તે કરવામાં આવેલ છે કારણ કે અપીલકર્તા દ્વારા અપીલના સમર્થનમાં બાબતના ગુણદોષ અંગે ખૂબ જ પ્રબળ રજૂઆત કરવામાં આવેલ છે. [૧૨૫–બી–સી]

૨.૧. સમાન પક્ષકારો વચ્ચેના અથવા સમાન પક્ષકારો હેઠળ દાવો ચલાવતા પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદની બાબતમાં અંતિમતા લાવવા માટે તારણ અથવા નિર્ણયને યોગ્ય મહત્વ આપવા અને ડહાપણની બાબત તરીકે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮માં રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતને વૈધાનિક મંજૂરી મળી છે. આમ આ સિદ્ધાંત ડહાપણના સિદ્ધાંત તરીકે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદની અંતિમતા સિદ્ધ કરવા માટે છે જેથી પક્ષકારોને કમ–વધુ અંશે સમાન મુદ્દાઓ પર ફરીથી ટ્રાયલ ચલાવવાની પરવાનગી આપીને મંતવ્યોના વિરોધાભાસની શક્યતા ઊભી કરવાને બદલે કોર્ટના તારણને અસરકારકતા આપી શકાય. ન્યાયિક ચુકાદાની પોતાની વિશેષ પવિત્રતા હોય છે અને તે ભવિષ્યમાં કોઈ પણ સમયે

સમાન અથવા મળતા આવતા મુદ્દાઓ સમાવતી ચર્ચાનો વિષય બની શકે નહીં. તકરારી હકીકત એવી છે જ્યાં કોઈ હકીકત પ્રસ્થાપિત કરવા માટે એક કરતાં વધુ પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા છે અને દરેક પ્રયાસમાં તે ચોક્કસ હકીકત નકારી કાઢવામાં આવેલ છે. [૧૨૫–ઈ–એફ]

૨.૨. સદર કોડમાં ૧૯૭૬નો સુધારો અને સ્પષ્ટતા ૭ અને ૮નો ઉમેરો આ બેવડા હેતુને સ્પષ્ટ કરે છે. વાંધો, ભલે ગમે તેટલો ટેકનિકલ હોય, તેણે રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતના વાજબીપણા પર હાવી થવું જોઈએ નહીં. [૧૨૫–એચ]

ગુલાબચંદ છોટાલાલ પરીખ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૧૫૩, પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

૩. રેસ જ્યુડીકાટા અથવા કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટાનો સિદ્ધાંત મુખ્યત્વે ન્યાયસંગતતા, સદ્ભાવના અને ન્યાયનો સિદ્ધાંત છે. અગાઉ નિર્ણિત થયેલા મુદ્દાને પાછળથી અલગ કાર્યવાહીમાં ઉપસ્થિત કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તે ન તો ન્યાયસંગત ગણાશે, ન તો વાજબી ગણાશે કે ન તો ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ ગણાશે. [૧૨૬–એફ]

૪. અપીલ કોર્ટે પણ સદર કોડની કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮ પર આધાર રાખીને, વાદી–અપીલકર્તાની રજૂઆતને નકારી કાઢી હતી. અપીલ કોર્ટે ખૂબ જ યોગ્ય રીતે અવલોકન કરેલ કે ટ્રાયલ જજ દ્વારા જે રીતે લાગુ કરવામાં આવેલ છે તે રીતે રેસ જ્યુડીકાટાનો સામાન્ય સિદ્ધાંત લાગુ કરી શકાય નહીં પરંતુ કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮, જેમ કે અપીલ કોર્ટ દ્વારા જણાવવામાં આવેલ છે અને યોગ્ય

રીતે જ જણાવવામાં આવેલ છે, તેના શક્ય તેટલા વ્યાપક અર્થના કારણે વાંધાને નાબૂદ કરે છે. [૧૨૮–બી]

૫. સી.પી.સી.ની કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮માં આવતા 'મર્યાદિત હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ' એ શબ્દપ્રયોગનું મર્યાદિત કે સંકુચિત અર્થઘટન કરવું જોઈએ નહીં પરંતુ સદર શબ્દપ્રયોગને શક્ય તેટલો વ્યાપક વ્યાપ આપવો જોઈએ. [૧૨૮–ડી]

૬. હાઈકોર્ટે એ પણ યોગ્ય રીતે જ ઠેરવેલ કે સુધારા દ્વારા સદર કોડની કલમ ૧૧માં દાખલ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટતા ૭ અને ૮ને આપવામાં આવેલ અસર સુધારા અધિનિયમની પેટા–કલમ ૨(એ)ના વ્યાપમાં આવશે અને કાર્ય કરશે તથા કલમ ૯૭(૩) તેનું નિયમન કરશે. હાઈકોર્ટે એ પણ યોગ્ય રીતે જ ઠેરવેલ કે સુધારા અધિનિયમના પ્રારંભની તારીખે હાલનો દાવો સિવિલ જજ, સિનિયર ડિવિઝનની કોર્ટમાં પડતર હોવાથી, કલમ ૧૧ની સુધારેલી જોગવાઈઓ તેને લાગુ પડશે. જોકે, કાર્યરીતિના કાનૂન અને મૂળભૂત અધિકારો સાથે સંબંધિત કાનૂન વચ્ચે થોડો તફાવત રહેલો છે અને સામાન્ય સંજોગોમાં, કાર્યરીતિની બાબતો પૂર્વલક્ષી હોવાનું માનવામાં આવે છે સિવાય કે તેની પૂર્વલક્ષી અસર પર સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ હોય. [૧૨૯–ઈ–એફ; ૧૩૦–એ]

જોસ દા કોસ્ટા વિરુદ્ધ બાસ્કોરા સદાશિવ સિનાઈ નાર્કોર્નિમ, [૧૯૭૬] ૨ એસ.સી.સી. ૯૧૭ અને ગુરબચન સિંહ વિરુદ્ધ સતપાલ સિંહ, એ.આઇ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૨૦૯, પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

બ્લાઇથ વિરુદ્ધ બ્લાઇથ, (૧૯૬૬) ૧ ઓલ ઈ.આર. ૫૨૪; એજી વિરુદ્ધ વર્નાઝા, [૧૯૬૦] ૩ ઓલ ઈ.આર.; રાઇટ વિરુદ્ધ હેલ, (૧૮૬૦) ૬ એચ એન્ડ એન ૨૨૭; ગાર્ડનર વિરુદ્ધ લુકાસ, [૧૮૭૮] ૩ એસી ૫૮૨ અને હાલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ ૪થી આવૃત્તિ ગ્રંથ ૪૪, ફકરો ૯૨૫, પૃષ્ઠ ૫૭૪, નો સંદર્ભ લેવામાં આવેલ.

દિલ્હી ક્લોથ એન્ડ જનરલ મિલ્સ કંપની લિ. વિરુદ્ધ ઇન્કમ ટેક્સ કમિશનર, એ.આઇ.આર. (૧૯૨૭) પીસી ૨૪૨ અને ગરિકાપતિ વીરૈયા વિરુદ્ધ એન. સુબ્બૈયા ચૌધરી, એ.આઇ.આર. (૧૯૫૭) એસ.સી. ૫૪૦ અને કોલોનિયલ સુગર રિફાઇનિંગ કંપની લિ. વિરુદ્ધ ઇર્વિંગ, [૧૯૦૫] એસી ૩૬૯, ટાંકવામાં આવેલ.

૭. કાયદો સુપ્રસ્થાપિત છે કે કાર્યરીતિના પાસામાં કોઈ પણ વ્યક્તિનો હકીકતમાં કોઈ પ્રાપ્ત અધિકાર હોતો નથી – વ્યક્તિને માત્ર તે સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરેલી રીત મુજબ કાર્યવાહી ચલાવવાનો અથવા બચાવ કરવાનો અધિકાર હોય છે અને સંસદના અધિનિયમ દ્વારા કાર્યરીતિમાં કોઈ ફેરફાર થવાના કિસ્સામાં નવા કાયદા દ્વારા ફેરફાર કરાયા મુજબ સિવાય પડતર કાર્યવાહી આગળ ચલાવવાનો કોઈ અધિકાર હોઈ શકે નહીં. [૧૩૧–સી]

૮.૧. વાદી કાનૂની ધારણાના આધારે સહ–દાયાદ તરીકે નહીં પરંતુ માત્ર આરના વારસા દ્વારા જ દાવો કરી શકે છે. અપીલ કોર્ટે યોગ્ય રીતે જ ઠેરવેલ કે વાદીએ આર હેઠળ દાવો કરવો પડશે પરંતુ ૧૯૫૬ના અધિનિયમની કલમ

૧૨ની રૂએ, વાદીને તે એમનો દત્તક પુત્ર હતો તે આધારે કોઈ અધિકાર મળશે નહીં. [૧૩૩–બી]

૮.૨. કબૂલાત મુજબ, આરજી અને એમએલના દત્તકવિધાન અંગેના મુદ્દા પર અગાઉના દાવામાં આર એક પક્ષકાર હતા અને તે મુદ્દો ખાસ કરીને આર વિરુદ્ધ નિર્ણિત થયેલો હોવાથી, એવું જ કહી શકાય કે વાદી સમાન હક હેઠળ દાવો ચલાવી રહ્યો હતો. [૧૩૩–સી]

૯. સી.પી.સી.ની સ્પષ્ટતા ૮ સાથે વાંચતા કલમ ૧૧ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખતાં અગાઉનો ચુકાદો હાલના સંદર્ભમાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. આરજીનું દત્તકવિધાન, હકીકતમાં, કોઈ પણ સંજોગોમાં માન્ય દત્તકવિધાન હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ છે, અને તે સંપત્તિ વિરુદ્ધનું તારણ હોવાથી, કોઈ પણ અધિકાર આગળ પ્રાપ્ત થવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં. વાદી, હકીકતમાં, એમનો માની લેવાયેલો પુત્ર હોવાના કારણે સહ–દાયાદ તરીકે આરથી સ્વતંત્ર રીતે પોતાનો દાવો રજૂ કરી શકે નહીં. જો કોઈ હકદારી હોય, તો તે માત્ર આર મારફતે જ છે અને આરથી સ્વતંત્ર રીતે નથી. અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ કાનૂની ધારણા સ્વીકાર્ય નથી, ખાસ કરીને એ હકીકતના કારણે કે અગાઉના દાવામાં એમનું દત્તકવિધાન નકારી કાઢવામાં આવેલ છે. [૧૩૩–ડી–ઈ]

૧૦.૧. અજન્મેલી વ્યક્તિની તરફેણમાં મિલકતની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં અને મિલકતની પ્રાપ્તિ જીવંત વ્યક્તિના સંદર્ભમાં જ હોવી જોઈએ અને અજન્મેલી

વ્યક્તિને મિલકત પ્રાપ્ત થવા અંગેની કાનૂની ધારણા ઉપસ્થિત થશે નહીં. મિલકતની પ્રાપ્તિ એ નિશ્ચિત 'પ્રાપ્તિ' હોવી જોઈએ. " 'વેસ્ટ' નો સામાન્ય અર્થ મિલકત સોંપવી એવો થાય છે". [૧૩૩–જી]

કવરડેલ વિરુદ્ધ ચાર્લ્ટન ૪૮ એલજેક્યુબી ૧૩૨ અને સ્ટ્રાઉડ્સ જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી પમી આવૃત્તિ ગ્રંથ ૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવેલ.

૧૦.૨. અજન્મેલી વ્યક્તિની તરફેણમાં અને સંદર્ભિત હકીકતોમાં કોઈ પણ સત્તા વિના આશરે ૫૦ વર્ષ પછીના ત્યારબાદના દત્તકવિધાનના આધારે મિલકતની પ્રાપ્તિને આકસ્મિક ઘટના સિવાય બીજું કંઈ ગણી શકાય નહીં. 'વેસ્ટ' ને ભવિષ્યમાં અમલમાં આવનાર વસિયતી બક્ષિસ ગણી શકાય નહીં. જોકે, 'વેસ્ટેડ' નો અર્થ અનિવાર્યપણે અને હંમેશા 'કબજામાં પ્રાપ્ત થવું' એવો થતો નથી પરંતુ તેમાં 'હિતમાં પ્રાપ્ત થવું' નો પણ સમાવેશ થાય છે. [૧૩૩–એચ; ૧૩૪–એ]

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ડિક્શન : સિવિલ અપીલ નં. ૧૭૩૮/૧૯૯૦.

એફ.એ. નં. ૧૩/૧૯૭૪ માં બોમ્બે હાઈકોર્ટના તારીખ ૧૨.૧.૮૮ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

અપીલકર્તા તરફે જે.ડી. જૈન, આનંદ સિંહ અને સત્યપાલ ખુશાલ ચંદ પાસી.

સામાવાળા તરફે વી.એ. મોહતા, મનોજ વાડ અને સુશ્રી જે.એસ. વાડ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ બેનર્જી દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ન્યાયમૂર્તિ બેનર્જી. બોમ્બે હાઇકોર્ટ (નાગપુર બેન્ચ) ના ચુકાદા સામે સ્પેશિયલ લીવની મંજૂરી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ આ અપીલમાં મુખ્ય મુદ્દો ૧૯૭૬ના અમેન્ડમેન્ટ એક્ટની જોગવાઈઓ અનુસાર કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૧ અને તેની સ્પષ્ટતા ૮ સહિતની સ્પષ્ટતાઓ સાથે વાંચતા તે હેઠળ નિર્ધારિત રેસ જ્યુડીકાટા અથવા કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતના લાગુ પડવા અંગેનો છે.

જોકે, ઉપરોક્ત મુદ્દાઓને સમજવા માટે, આ તબક્કે સંદર્ભિત હકીકતો ધ્યાનમાં લેવી અનુકૂળ રહેશે. હકીકતો દર્શાવે છે કે અહીંના વાદી/અપીલકર્તાએ મિલકતના કબજા માટેના દાવાના ઇનકાર સામે સિવિલ સ્યુટ નં. ૨૯/૧૯૬૮ તરીકે દીવાની દાવો દાખલ કરેલ. વાદીએ આક્ષેપ કરેલ કે તેને ૨૫ એપ્રિલ, ૧૯૬૭ના રોજ કોઈ રાધાબાઈ દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો, જેના લગ્ન મહાદેવ સાથે થયેલા હતા. કબૂલાત મુજબ, મહાદેવનું ૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૧૯ના રોજ અવસાન થયેલ અને દાવાની વિષયવસ્તુ બનેલી મિલકત કોઈ મોહનલાલની હતી જેનું ૧૯૨૩માં તેની પાછળ તેની હયાત વિધવા કિસનીબાઈને મૂકીને અવસાન થયેલ, અને કિસનીબાઈનું ૧૯૫૧માં અવસાન થયેલ. વાદી/અપીલકર્તાનો દાવો એવો હતો કે તેના દત્તક પિતા મહાદેવને મોહનલાલ દ્વારા તેના જીવનકાળ દરમિયાન પોતાના પુત્ર તરીકે દત્તક લેવામાં આવેલ હતા અને મોહનલાલના મૃત્યુ પછી, કુટુંબમાં માત્ર બે જ સભ્યો હતા,

એટલે કે, કિસનીબાઈ જે મોહનલાલની વિધવા હતી અને રાધાબાઈ જે, વાદીના જણાવ્યા અનુસાર, મોહનલાલના અગાઉ મૃત્યુ પામેલ પુત્ર મહાદેવની વિધવા હતી. પ્રથમ પ્રતિવાદી રામગોપાલે મોહનલાલના દત્તક પુત્ર હોવાનો દાવો કરેલ, જોકે વાદીના જણાવ્યા અનુસાર, હકીકતમાં કોઈ દત્તકવિધાન થયેલ ન હતું.

હકીકતલક્ષી વિગતો વધુમાં દર્શાવે છે કે મોહનલાલનું કુટુંબ જયપુરથી સ્થળાંતર કરીને આવેલ હતું અને હિન્દુ કાયદાની બનારસ વિચારધારા દ્વારા શાસિત હતું. વાદીએ રજૂઆત કરેલ કે મોહનલાલ તરફથી કિસનીબાઈને પોતાના માટે પુત્ર દત્તક લેવાની સત્તાના અભાવે રામગોપાલનું દત્તકવિધાન દૂષિત થયેલ છે. જોકે, રેકર્ડ દર્શાવે છે તેમ રામગોપાલ કિસનીબાઈ અને રાધાબાઈ સાથે રહેતો હતો, અને કિસનીબાઈ દ્વારા ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ના રોજ કરવામાં આવેલ દત્તકવિધાન પૂર્વેનો દસ્તાવેજ ધરાવતો હતો. સદર દસ્તાવેજમાં જણાવવામાં આવેલ હતું કે રામગોપાલને મોહનલાલની માત્ર અડધી મિલકતના સંબંધમાં જ દત્તક લેવાનો હતો અને મહાદેવનો વંશ તેની વિધવા રાધાબાઈ દ્વારા કિસનીબાઈના જીવનકાળ પછી કોઈ પણ સમયે યોગ્ય છોકરાને દત્તક લઈને ચાલુ રાખવાનો હતો. ઉપરોક્ત મતલબના લખાણ સાથે ૧૦ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ના રોજ એક કરારનામું પણ કરવામાં આવેલ હતું.

હકીકતલક્ષી વિગતો દર્શાવે છે કે રાધાબાઈએ ૨૯ જૂન, ૧૯૨૬ના રોજ એક જાહેર નોટિસ આપીને જાહેર કરેલ કે રામગોપાલ હકીકતમાં રામદેન ઉર્ફે કલ્યાણરાવનો પુત્ર હતો અને મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર ન હતો અને મોહનલાલની

મિલકતમાં તેનું કોઈ હિત ન હતું. પક્ષકારો વચ્ચે વહેંચણીનો ખત કરવામાં આવેલ હતો. ત્યારબાદ, કિસનીબાઈ દ્વારા વહેંચણીનો ખત રદ કરવા માટે એ કારણસર સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ દાખલ કરવામાં આવેલ કે રાધાબાઈને રામગોપાલની મિલકતમાં કોઈ અધિકાર મળવો જોઈએ નહીં કારણ કે મહાદેવ મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર ન હતો. દાવામાં રામગોપાલના દત્તકવિધાનને પણ પડકારવામાં આવેલ. જોકે, રામગોપાલે ભારપૂર્વક જણાવેલ કે તેને મોહનલાલે પોતે જ મારવાડમાં દત્તક લીધેલ હતો, જે દત્તકવિધાનના ખતના લખાણથી વિપરીત હતું. સદર દાવો (નં. ૮૭/૧૯૨૯) રાધાબાઈ વિરુદ્ધ હુકમનામાથી મંજૂર કરવામાં આવેલ અને તેમાંથી જ્યુડિશિયલ કમિશનરની કોર્ટમાં કરવામાં આવેલ અપીલ નં. ૧૯/૧૯૩૨ પણ નામંજૂર કરવામાં આવેલ. અહીંના વાદીના જણાવ્યા અનુસાર તે દાવાનો ચુકાદો વાદીને બંધનકર્તા ન હતો કારણ કે તેનો દાવો મહાદેવના વારસદાર રાધાબાઈ મારફતે નહીં પરંતુ મહાદેવ મારફતે કરવામાં આવેલ છે અને વિદ્વાન એડિશનલ કમિશનરના એવા અવલોકનો કે રાધાબાઈ માત્ર ભરણપોષણ મેળવવા જ હકદાર હતા અને મિલકતમાં કોઈ હિત કે હિસ્સો મેળવવા હકદાર ન હતા તે તેને બંધનકર્તા રહેશે નહીં. જોકે, એ નોંધવું જોઈએ કે રામગોપાલને તેમાં પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવેલ હતો અને વાદીનો એવો ચોક્કસ કેસ છે કે રાધાબાઈએ ૨૫ એપ્રિલ, ૧૯૬૭ના રોજ વાદીને દત્તક લીધેલ હોવાથી, વાદી મોહનલાલ દ્વારા મૂકી જવાયેલી મિલકતનો કબજો માંગવા હકદાર બન્યો હતો અને તેથી, તેણે દાવાઅરજીના પરિશિષ્ટમાં જણાવ્યા મુજબની મિલકતોના કબજા માટે હાલનો દાવો લાવેલ હતો.

આનુષંગિક રીતે, રેકર્ડ દર્શાવે છે કે રામગોપાલે પણ સ્યુટ નં. ૧૫૭એ/૧૯૩૫ તરીકે દીવાની કાર્યવાહી શરૂ કરેલ જેમાં કોઈ બાલમુકુંદ, કિસનીબાઈ અને રાધાબાઈને પ્રતિવાદીઓ તરીકે જોડવામાં આવેલ હતા. તે કાર્યવાહીમાં મોહનલાલ દ્વારા રામગોપાલના દત્તકવિધાનના પ્રશ્ન અંગેનો મુદ્દો ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ હતો અને તેનો જવાબ હકારમાં આપવામાં આવેલ હતો જ્યારે કિસનીબાઈ દ્વારા રામગોપાલના દત્તકવિધાનને નકારી કાઢવામાં આવેલ હતું. રેકર્ડ દર્શાવે છે કે સદર તારણને અપીલ કોર્ટ દ્વારા અપીલ નં. ૨એ/૧૯૩૯ માં કાયમ રાખવામાં આવેલ છે.

સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ માં વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે દાવામાં રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાને ધ્યાનમાં લીધા બાદ હકીકતલક્ષી બાબતે નીચે મુજબનું તારણ કાઢેલ:

(૧) પ્રથમ પ્રતિવાદી મોહનલાલની મિલકતના સંબંધમાં કિસનીબાઈનો કુલમુખત્યાર હોવાનું સાબિત થયેલ ન હતું;

(૨) મોહનલાલ હિન્દુ કાયદાની બોમ્બે વિચારધારા નહીં પરંતુ હિન્દુ કાયદાની બનારસ વિચારધારા દ્વારા શાસિત હતો;

(૩) રાધાબાઈ મોહનલાલના સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબના સભ્ય તરીકે રહેતી ન હતી;

(૪) રાધાબાઈને મહાદેવ માટે પુત્ર દત્તક લેવાની કોઈ સત્તા આપવામાં આવેલ ન હતી અને જોકે રાધાબાઈ દ્વારા વાદીના દત્તકવિધાનની હકીકત પ્રસ્થાપિત થઈ હતી, તેમ છતાં તેનું દત્તકવિધાન કાયદેસર અને માન્ય ન હતું;

(૫) રાધાબાઈ અને કિસનીબાઈ વચ્ચેની વહેંચણી સાબિત થઈ ન હતી અને એ પણ સાબિત થયું ન હતું કે પ્રથમ પ્રતિવાદીએ કિસનીબાઈ પાસેથી કપટપૂર્વક પોતાની તરફેણમાં દત્તકવિધાનનો ખત મેળવ્યો હતો;

(૬) મોહનલાલ દ્વારા પ્રથમ પ્રતિવાદી રામગોપાલનું દત્તકવિધાન સાબિત થયેલું ઠેરવવામાં આવેલ હતું.

હાલના દાવામાં, વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે, દાવો સમયમર્યાદાથી બાધિત હોવાની અને પ્રથમ પ્રતિવાદીએ પ્રતિકૂળ કબજા દ્વારા માલિકીહક મેળવ્યો હોવાની દલીલને ફગાવી દેતાં, ઠેરવેલ કે સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ અને ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૯/૧૯૩૨ નો ચુકાદો, તેમજ સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૭/૧૯૩૫ નો ચુકાદો અને સિવિલ અપીલ નં. ૨–એ/૧૯૩૯ નો ચુકાદો, મોહનલાલ દ્વારા રામગોપાલના દત્તકવિધાનના અને મહાદેવ મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર ન હોવાના પ્રશ્ન પર રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડતો હતો અને કબજા માટેનો દાવો નામંજૂર કરેલ.

જોકે, નામંજૂરીના હુકમને હાઇકોર્ટ (નાગપુર બેન્ચ) સમક્ષ ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૩/૧૯૭૪ માં પડકારવામાં આવેલ પરંતુ અપીલ કોર્ટમાં પણ તેને સમર્થન

મળ્યું નહીં, પરિણામે, અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવેલ અને તેથી આ કોર્ટ સમક્ષ આ અપીલ કરવામાં આવેલ છે.

આમ આ તબક્કે રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતને લગતો મુદ્દો ચર્ચા માંગી લે છે. હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ ઉપર અગાઉ જ નોંધવામાં આવી ચૂકી છે અને તેથી, અમે તેના પર વિગતવાર ચર્ચા કરવાનું ટાળીએ છીએ પરંતુ ચર્ચા માટેના ચોક્કસ મુદ્દાના કારણે, સબ–જજ, બેતુલ સમક્ષ સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ માં ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલા સુસંગત મુદ્દાઓ નોંધવા જોઈએ. હાલના સંદર્ભમાં સુસંગત મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે :

૧. શું વાદી નં. ૨ ને મોહનલાલ દ્વારા પુત્ર તરીકે દત્તક લેવામાં આવેલ હતો?

૨એ. શું પ્રતિવાદીના પતિ મહાદેવને ૨૦ વર્ષ પહેલાં જયપુર એસ્ટેટમાં આવેલ થોલાઈ ખાતે મોહનલાલ દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો?

૨બી. શું મહાદેવ તેના દત્તકવિધાન સમયે અનાથ હતો?

૨સી. શું તેનું દત્તકવિધાન માન્ય હતું?

ઉપરોક્ત મુદ્દા નં. ૧ નો જવાબ ટ્રાયલ જજ દ્વારા હકારમાં આપવામાં આવેલ હતો અને મુદ્દા નં. ૨એ, ૨બી અને ૨સી નો જવાબ નકારમાં આપવામાં આવેલ હતો. એ કહેવાની જરૂર નથી કે સદર દાવામાં વાદી નં. ૨ રામગોપાલ હતો અને પ્રતિવાદી રાધાબાઈ હતી. ૧૯૨૯ના દાવામાં વિદ્વાન ટ્રાયલ જજના

તારણો કોઈ પણ પ્રકારની શંકાને અવકાશ રાખતા નથી કે રામગોપાલ મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર હોવાનું જણાયેલ હતું અને મહાદેવનું જણાવેલું દત્તકવિધાન સાબિત થયું ન હતું અને તેથી તેનો જવાબ નકારમાં આપવામાં આવેલ હતો. ૧૯૩૫ના સિવિલ સ્યુટમાંથી ઉદ્ભવતી ૧૯૩૯ની અપીલમાં જોકે કમ–વધુ અંશે સમાન મુદ્દાઓ જ ઉપસ્થિત થાય છે પરંતુ લંબાણ ટાળવા માટે આપણે તેના પર વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી પરંતુ ૧૯૬૮ના દાવામાં ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર વિચારણા કરીશું જે રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતથી બાધિત હોવાનું જણાયેલ છે. ૧૯૬૮ના દાવાના સુસંગત મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે:

૧ શું વાદી સાબિત કરે છે કે રાધાબાઈને મહાદેવ દ્વારા પુત્ર દત્તક લેવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવેલ હતી?

૨ શું વાદી સાબિત કરે છે કે તેને રાધાબાઈ દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો અને તેનું દત્તકવિધાન માન્ય અને કાયદેસર છે?

૩ શું વાદી મોહનલાલ દ્વારા મહાદેવનું દત્તકવિધાન સાબિત કરે છે?

૪ શું પ્રતિવાદી નં. ૧ મોહનલાલ દ્વારા પોતાનું દત્તકવિધાન સાબિત કરે છે?

૫ શું મોહનલાલ દ્વારા પ્રતિવાદી નં. ૧ નું દત્તકવિધાન માન્ય અને કાયદેસર છે?

૬ શું સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ માં આપવામાં આવેલ ચુકાદો વાદીને બંધનકર્તા છે?

૭ શું સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૭/૧૯૩૫ માં આપવામાં આવેલ ચુકાદો વાદીને બંધનકર્તા છે?

હાલમાં અપીલની વિષયવસ્તુ બનેલા હાલના દાવામાં વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે મુદ્દાઓના જવાબ નીચે મુજબ આપેલ:

૧ .....હકારમાં.

૨ .....દત્તકવિધાનની હકીકત સાબિત થયેલ છે પરંતુ દત્તકવિધાન કાયદેસર અને માન્ય નથી.

૩ .....નકારમાં.

૪ .....હકારમાં.

૫ .....હકારમાં.

૬ .....હકારમાં.

૭ .....હકારમાં.

અને તેના આધારે દાવો નામંજૂર કરેલ. રેકર્ડ દર્શાવે છે કે અપીલ કોર્ટે દાવો નામંજૂર કરવાના હુકમનામાને કાયમ રાખેલ.

અપીલકર્તાનું ચોક્કસ કથન એવું છે કે મોહનલાલે વર્ષ ૧૯૨૩માં પોતાના મૃત્યુના ઘણા સમય પહેલાં ૧૯૧૦માં મહાદેવને દત્તક લીધો હતો. કબૂલાત મુજબ, મહાદેવનું મોહનલાલ કરતાં અગાઉ અવસાન થયેલ કારણ કે તે ૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૧૯ના રોજ મૃત્યુ પામ્યો હતો અને રાધાબાઈ દ્વારા અપીલકર્તા (વાદી) નું દત્તકવિધાન ૨૫ એપ્રિલ, ૧૯૬૭ના રોજ થયું હોવાનું કહેવાય છે. હકીકતમાં દત્તકવિધાનનો એક ખત છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલ આંક ૧૧૬ આવી પરિસ્થિતિને સમર્થન આપે છે. સદર ખત નોંધાયેલો પણ હતો અને નોંધણી તથા રેકર્ડ પર ઉપલબ્ધ અન્ય પુરાવાના કારણે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજના એવા અવલોકનો સામે કોઈ વાંધો લઈ શકાય નહીં કે દત્તકવિધાનની હકીકત સાબિત કરવા માટે રેકર્ડ પર પ્રબળ પુરાવો છે. દત્તકવિધાનની વિધિ અંગે રેકર્ડ પર પુરાવો અસ્તિત્વમાં છે. પરંતુ અહીંનો મુદ્દો રાધાબાઈ દ્વારા વાદીની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ નોંધાયેલા ખત અનુસારના દત્તકવિધાનની માન્યતા અને કાયદેસરતાને લગતો નથી અને આ બાબતે જ હિન્દુ એડોપ્શન એન્ડ મેન્ટેનન્સ એક્ટની કલમ ૮ પર પ્રબળ આધાર રાખવામાં આવેલ હતો અને આ ગણતરીએ જ સદર અધિનિયમની જોગવાઈ (કલમ ૮) લાગુ પડશે નહીં કારણ કે વિધવાને નિઃશંકપણે પોતાના માટે બાળક દત્તક લેવાનો અધિકાર છે પરંતુ જો બાળક પતિ માટે દત્તક લેવાનું હોય તો સદર કાનૂન અન્યથા મૌન છે અને આથી યોગ્ય મૂલ્યાંકન માટે દત્તકવિધાન અંગે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો તે પૂર્વે જે સ્થિતિમાં હતો તેનો આધાર લેવો પડશે. શાસ્ત્રોક્ત કાયદો બાળક દત્તક લેવા માટે પતિ દ્વારા વિધવાને સ્પષ્ટ સત્તા આપવાની

જોગવાઈ કરે છે અને સંદર્ભિત હકીકતોમાં તે સંબંધમાં રજમાત્ર પણ પુરાવો નથી તેથી બંને નીચેની કોર્ટો દ્વારા આવા દત્તકવિધાનને કાયદેસર અને માન્ય ન હોવાનું જણાવવામાં આવેલ છે અને અમે પણ તે સ્વીકારવા તરફ વલણ ધરાવીએ છીએ. આ મુદ્દા પર શ્રી જૈનની રજૂઆતો આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત ચર્ચા ટાળી શકાઈ હોત પરંતુ ન્યાયિક નીતિશાસ્ત્રના કારણે તે કરવામાં આવેલ છે કારણ કે શ્રી જૈન દ્વારા અપીલના સમર્થનમાં બાબતના ગુણદોષ અંગે ખૂબ જ પ્રબળ રજૂઆત કરવામાં આવેલ છે.

સમાન પક્ષકારો વચ્ચેના અથવા સમાન પક્ષકારો હેઠળ દાવો ચલાવતા પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદની બાબતમાં અંતિમતા લાવવા માટે તારણ અથવા નિર્ણયને યોગ્ય મહત્વ આપવા અને ડહાપણની બાબત તરીકે સદર કોડમાં રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતને વૈધાનિક મંજૂરી મળી છે. આમ આ સિદ્ધાંત ડહાપણના સિદ્ધાંત તરીકે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદની અંતિમતા સિદ્ધ કરવા માટે છે જેથી પક્ષકારોને કમ–વધુ અંશે સમાન મુદ્દાઓ પર ફરીથી ટ્રાયલ ચલાવવાની પરવાનગી આપીને મંતવ્યોના વિરોધાભાસની શક્યતા ઊભી કરવાને બદલે કોર્ટના તારણને અસરકારકતા આપી શકાય. ન્યાયિક ચુકાદાની પોતાની વિશેષ પવિત્રતા હોય છે અને તે ભવિષ્યમાં કોઈ પણ સમયે સમાન અથવા મળતા આવતા મુદ્દાઓ સમાવતી ચર્ચાનો વિષય બની શકે નહીં. તકરારી હકીકતો એવી

છે જ્યાં કોઈ હકીકત પ્રસ્થાપિત કરવા માટે એક કરતાં વધુ પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા છે અને દરેક પ્રયાસમાં તે ચોક્કસ હકીકત નકારી કાઢવામાં આવેલ છે.

હાલના સંદર્ભમાં, આ મુદ્દો સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવેલ છે, અને તેથી, તેને તેના યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ જેથી સમાન મુદ્દાઓ એક કરતાં વધુ પ્રસંગોએ ન્યાયનિર્ણય માટે કોર્ટ સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવામાં ન આવે કારણ કે દેશની ન્યાયશાસ્ત્રીય પ્રણાલી પર તેની હિતકારી અસર પડે છે.

સદર કોડમાં ૧૯૭૬નો સુધારો અને સ્પષ્ટતા ૭ અને ૮નો ઉમેરો ઉપર નોંધ્યા મુજબના બેવડા હેતુને સ્પષ્ટ કરે છે. વાંધો, ભલે ગમે તેટલો ટેકનિકલ હોય, તેણે આ સિદ્ધાંતના વાજબીપણા પર હાવી થવું જોઈએ નહીં. અવારનવાર ટાંકવામાં આવતા ગુલાબચંદના કેસ (ગુલાબચંદ છોટાલાલ પરીખ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૧૫૩) માં બહુમતી મત વતી બોલતા ન્યાયમૂર્તિ રઘુબીર દયાલે ફકરા ૬૦ અને ૬૧ માં અવલોકન કરેલ:

> "ઉપરોક્ત ચર્ચાના પરિણામે, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે ત્યારબાદના નિયમિત દાવામાં સમાન વિવાદગ્રસ્ત બાબત પર સમાન પક્ષકારો વચ્ચે રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડતા અગાઉના ચુકાદાના સંબંધમાં સી.પી.સી.ની કલમ ૧૧ની જોગવાઈઓ સર્વગ્રાહી નથી અને રેસ જ્યુડીકાટાના સામાન્ય સિદ્ધાંત પર, કોઈ પણ વિવાદગ્રસ્ત બાબત પરનો અગાઉનો ચુકાદો, જે સંપૂર્ણ તકરાર પછી અથવા પક્ષકારોને તેમનો કેસ

સાબિત કરવા માટે વાજબી તક આપ્યા પછી તેનો નિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય, તે ત્યારબાદના નિયમિત દાવામાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. એ જરૂરી નથી કે અગાઉ બાબતનો નિર્ણય કરનાર કોર્ટ ત્યારબાદના દાવાનો નિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ હોય અથવા અગાઉની કાર્યવાહી અને ત્યારબાદના દાવાની વિષયવસ્તુ સમાન હોય. અગાઉની કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ બિનમહત્વનું છે.

બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અથવા ૩૨ હેઠળની રિટ કાર્યવાહીમાં વિવાદગ્રસ્ત બાબતો પરના આવા ચુકાદાઓને સમાન પક્ષકારો વચ્ચે સમાન વિવાદગ્રસ્ત બાબતો પરના ત્યારબાદના નિયમિત દાવાઓમાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડતા અટકાવવા અને એ રીતે સંપૂર્ણ તકરાર પછી ચુકાદાઓની અંતિમતાના સિદ્ધાંતને મર્યાદિત અસર આપવા માટે અમને કોઈ યોગ્ય કારણ દેખાતું નથી. તેથી, અમે ઠેરવીએ છીએ કે, રેસ જ્યુડીકાટાના સામાન્ય સિદ્ધાંત પર, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ પિટિશન પર તકરાર પછી કોઈ બાબત પર ગુણદોષ પર આપવામાં આવેલ હાઇકોર્ટનો ચુકાદો સમાન બાબતના સંબંધમાં સમાન પક્ષકારો વચ્ચેના ત્યારબાદના નિયમિત દાવામાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે."

રેસ જ્યુડીકાટા અથવા કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટાનો સિદ્ધાંત મુખ્યત્વે ન્યાયસંગતતા, સદ્ભાવના અને ન્યાયનો સિદ્ધાંત છે. અગાઉ નિર્ણિત થયેલા મુદ્દાને પાછળથી અલગ કાર્યવાહીમાં ઉપસ્થિત કરવાની પરવાનગી આપવામાં

આવે તે ન તો ન્યાયસંગત ગણાશે, ન તો વાજબી ગણાશે કે ન તો ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ ગણાશે. આ સંદર્ભમાં જ ટ્રાયલ જજે નીચે મુજબ જણાવેલ:

> "સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૨૯ ના ચુકાદા પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે મહાદેવનું દત્તકવિધાન વિવાદનો મુદ્દો હતો. આમ, એ પણ સ્પષ્ટ છે કે મહાદેવના દત્તકવિધાનનો પ્રશ્ન બંને દાવાઓમાં તકરારનો મુદ્દો છે. ફરીથી આપણને જણાય છે કે તે દાવામાં અને આ દાવામાં અન્ય પ્રશ્નો પણ સમાન છે અને મોહનલાલ દ્વારા હાલના પ્રતિવાદી નં. ૧ ના દત્તકવિધાનનો પ્રશ્ન, તારીખ ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ ના દત્તકવિધાનના ખતની માન્યતાનો પ્રશ્ન અને તારીખ ૧૦ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ ના કરારનામાની માન્યતાનો પ્રશ્ન પણ સદર દાવામાં પ્રત્યક્ષ રીતે અથવા મૂળભૂત રીતે તકરારી મુદ્દા હતા. આમ, તે દાવામાં વિવાદગ્રસ્ત બાબતનો નિર્ણય સંપૂર્ણ તકરાર પછી અને પક્ષકારોને તેમનો કેસ સાબિત કરવા માટે વાજબી તક આપ્યા પછી કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી બેતુલ કોર્ટ અમારી સમક્ષનો દાવો ચલાવવા માટે સક્ષમ ન હોવાની હકીકત છતાં, ઉપર ઉલ્લેખિત પ્રશ્નો કે જેનો નિર્ણય તે દાવામાં કરવામાં આવ્યો હતો તે સુપ્રિમ કોર્ટના અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખતાં, રેસ જ્યુડીકાટાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો દ્વારા, રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. તે અગાઉના દાવામાં આપણને જણાય છે કે એવું નક્કી કરવામાં આવેલ છે કે મહાદેવ મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર ન હતો અને બીજું, પ્રતિવાદી નં. ૧ રામગોપાલ મોહનલાલનો દત્તક પુત્ર હતો. ત્રીજું, તારીખ ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ ના દત્તકવિધાનના ખતની કહેવાતી માન્યતાનો પ્રશ્ન

નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો અને એવું નક્કી કરવામાં આવેલ હતું કે તારીખ ૧૦ ડિસેમ્બર ૧૯૨૩ નું કરારનામું અને દત્તકવિધાનનો ખત પ્રતિવાદી નં. ૧ કે જે તે કેસમાં વાદી નં. ૨ હતો તેને બંધનકર્તા ન હતા. તેથી આ તમામ પ્રશ્નો હવે અમારી સમક્ષના દાવામાં ઉઠાવી શકાય નહીં અને તે મુદ્દાઓ પરના ચુકાદાઓ રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૭–એ/૧૯૩૫, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, પ્રતિવાદી નં. ૧ રામગોપાલ દ્વારા કિસનીબાઈ અને રાધાબાઈ તથા અન્ય ત્રણ વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલ હતો, હવે પ્રશ્ન એ છે કે શું આ સ્યુટ નં. ૧૫૭–એ/૩૫ નો ચુકાદો રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડે છે. તે દાવામાં રાધાબાઈ એક પક્ષકાર હતી. મુદ્દાઓ નીચે મુજબ હતા –

(૧) શું વાદી (આ દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૧) ને મોહનલાલ દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો?

(૨) શું તારીખ ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ નો દત્તકવિધાનનો ખત અને તારીખ ૧૦ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ નું કરારનામું વાદી (આ દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૧) ને બંધનકર્તા હતા?

એવું ઠેરવવામાં આવેલ છે કે વાદી (આ દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૧) ને મોહનલાલ દ્વારા દત્તક લેવામાં આવેલ હતો. બીજું, તારીખ ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૩ નો દત્તકવિધાનનો ખત અને તારીખ ૧૦ ડિસેમ્બર ૧૯૨૩ નું કરારનામું વાદી (આ દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૧) ને બંધનકર્તા ન હોવાનું

ઠેરવવામાં આવેલ હતું. આ ચુકાદાને હાઇકોર્ટ દ્વારા સેકન્ડ અપીલ નં. ૪૬૬/૧૯૪૦ માં ચુકાદાની પ્રમાણિત નકલ આંક ૧૭૩ વડે કાયમ રાખવામાં આવેલ હતો. મારા મતે, આ મુદ્દાઓ પરનો ચુકાદો વાદી વિરુદ્ધ રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. તારણો પર આવવા માટેના મારા કારણો એ જ છે જેની ચર્ચા મેં સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૧૯૨૯ ના ચુકાદા અંગે રેસ જ્યુડીકાટાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે કરી છે. તેથી, હું ઠેરવું છું કે સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૭/૨૯ અને સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૭–એ/૧૯૩૫ ના ચુકાદાઓ વાદીને બંધનકર્તા છે અને તે રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડે છે. તેથી, હું મુદ્દા નં. ૭, ૧૮ અને ૧૯ નો જવાબ હકારમાં આપું છું."

અપીલ કોર્ટે પણ સદર કોડની કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮ પર આધાર રાખીને, અહીંના વાદી–અપીલકર્તાની રજૂઆતને નકારી કાઢી હતી. અપીલ કોર્ટે ખૂબ જ યોગ્ય રીતે અવલોકન કરેલ કે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા જે રીતે લાગુ કરવામાં આવેલ છે તે રીતે રેસ જ્યુડીકાટાનો સામાન્ય સિદ્ધાંત લાગુ કરી શકાય નહીં પરંતુ કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮, જેમ કે અપીલ કોર્ટ દ્વારા જણાવવામાં આવેલ છે અને યોગ્ય રીતે જ જણાવવામાં આવેલ છે, તેના શક્ય તેટલા વ્યાપક અર્થના કારણે વાંધાને નાબૂદ કરે છે.

૧૯૭૬ના અમેન્ડમેન્ટ એક્ટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટતા ૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"સ્પષ્ટતા ૮ – મર્યાદિત હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ, જે આવા મુદ્દાનો નિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ હોય, તેના દ્વારા સાંભળવામાં આવેલ અને અંતિમ રીતે નિર્ણિત કરવામાં આવેલ મુદ્દો ત્યારબાદના દાવામાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે, ભલે આવી મર્યાદિત હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ આવો ત્યારબાદનો દાવો અથવા જે દાવામાં આવો મુદ્દો ત્યારબાદ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો હોય તે દાવો ચલાવવા માટે સક્ષમ ન હોય."

'મર્યાદિત હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ' એ શબ્દપ્રયોગનું મર્યાદિત કે સંકુચિત અર્થઘટન કરવું જોઈએ નહીં અને ઉપર નોંધ્યા મુજબ ઉપરોક્ત શબ્દપ્રયોગને શક્ય તેટલો વ્યાપક વ્યાપ આપવો જોઈએ. હાઇકોર્ટે દેશની વિવિધ હાઇકોર્ટોના જુદા જુદા ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને અવલોકન કરેલ:

"અમને જણાય છે કે હાલના કેસમાં માત્ર એ કારણે કે જે કોર્ટોએ અગાઉના દાવાઓનો નિર્ણય કર્યો હતો તે હાલના દાવાઓ ચલાવી શકી ન હોત, કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૧માં સ્પષ્ટતા ૮ દાખલ કરવામાં આવી હોવાના કારણે, તેમના દ્વારા નોંધવામાં આવેલ તારણ રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડતું બંધ થઈ જશે નહીં. જોકે, વાદી તરફથી આ મુદ્દા પર એવી રજૂઆત હતી કે ૧૯૭૬ના અધિનિયમ ૧૦૪ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટતા ૮ને પૂર્વલક્ષી અમલ આપી શકાય નહીં અને વર્ષ ૧૯૬૮માં દાખલ કરવામાં આવેલ દાવાનો નિર્ણય જાણે કે કલમ ૧૧ની સ્પષ્ટતા ૮ કાયદાપોથી પર હતી જ નહીં તે રીતે કરવો પડશે. સ્પષ્ટતા

૮ને પૂર્વલક્ષી અસર આપવી જોઈએ કે કેમ તે પ્રશ્ન ૧૯૭૬ના સુધારા અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખશે. ૧૯૭૬ના અધિનિયમ ૧૦૪ની કલમ ૯૭, સુસંગત છે ત્યાં સુધી, નીચે મુજબ છે:–

"૯૭(૧) આ અધિનિયમના પ્રારંભ પહેલાં રાજ્ય વિધાનમંડળ અથવા હાઇકોર્ટ દ્વારા મુખ્ય અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલ કોઈ પણ સુધારો, અથવા દાખલ કરવામાં આવેલ કોઈ પણ જોગવાઈ, સિવાય કે આવો સુધારો અથવા જોગવાઈ આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારવામાં આવેલ મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત હોય તે હદ સુધી, રદ થયેલ ગણાશે.

(૨) સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં આવી હોવા છતાં અથવા પેટા–કલમ (૧) હેઠળની રદબાતલી અમલમાં આવી હોવા છતાં, અને જનરલ ક્લોઝિસ એક્ટ, ૧૮૯૭ ની કલમ ૬ ની જોગવાઈઓની સામાન્યતાને બાધ આવ્યા વિના,

(એ) આ અધિનિયમની કલમ ૩ દ્વારા મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૨ ના ખંડ (૨) માં કરવામાં આવેલ સુધારો કલમ ૪૭ માં ઉલ્લેખિત હોય તેવા કોઈ પણ પ્રશ્નના નિર્ણય સામેની કોઈ પણ અપીલને અસર કરશે નહીં અને આવી દરેક અપીલ અંગે જાણે કે સદર કલમ ૩ અમલમાં આવી જ ન હોય તે રીતે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે;

(બી) _____થી

(ઝેડબી) _____.

(૩) પેટા–કલમ (૨) માં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારવામાં આવેલ મુખ્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ, પ્રારંભ સમયે પડતર રહેલા દરેક દાવા, કાર્યવાહી, અપીલ અથવા અરજીને લાગુ પડશે, ભલે જે અધિકાર, અથવા દાવાના કારણ અન્વયે આવો દાવો, કાર્યવાહી, અપીલ અથવા અરજી સંસ્થાપિત અથવા દાખલ કરવામાં આવેલ હોય, તે આવા પ્રારંભ પહેલાં પ્રાપ્ત થયેલ હોય અથવા ઉદ્ભવેલ હોય.

સ્પષ્ટપણે, સુધારા દ્વારા કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૧માં દાખલ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટતા ૭ અને ૮ને આપવામાં આવેલ અસર સુધારા અધિનિયમની પેટા–કલમ ૨(એએફ)ના વ્યાપમાં આવશે અને કાર્ય કરશે તથા કલમ ૯૭ની પેટા–કલમ (૩) દ્વારા તેનું નિયમન થશે. સુધારા અધિનિયમના પ્રારંભની તારીખે હાલનો દાવો સિવિલ જજ, સિનિયર ડિવિઝન, અમરાવતીની કોર્ટમાં પડતર હોવાથી, કલમ ૧૧ની સુધારેલી જોગવાઈઓ તેને લાગુ પડશે. સુધારા અધિનિયમની કલમ ૯૭ની પેટા–કલમ (૨) મુખ્ય અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં પડતર બાબતોનું નિયમન કરે છે, પરંતુ તે મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૧માં કરવામાં આવેલા સુધારાનો ઉલ્લેખ કરતી નથી, જે પરિણામે સુધારા અધિનિયમની કલમ ૯૭ની પેટા–કલમ (૩)ના વ્યાપમાં આવશે

અને તેથી, જ્યાં સુધી જે બાબતમાં લાગુ પડવાનો પ્રશ્ન વિચારણા હેઠળ આવે છે તે બાબત સદર અધિનિયમના પ્રારંભ સમયે પડતર હોય ત્યાં સુધી, તેનો પૂર્વલક્ષી અમલ થશે."

અમને એ નોંધવું યોગ્ય લાગે છે કે હાઇકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલ વિશ્લેષણ સ્વીકાર્ય છે અને તેથી અમે બાબતના આ પાસા પર વધુ ચર્ચા કરવાનું ટાળીએ છીએ. આ સંદર્ભમાં એ ઉમેરવું સુસંગત છે કે કાર્યરીતિના કાનૂન અને મૂળભૂત અધિકારો સાથે સંબંધિત કાનૂન વચ્ચે થોડો તફાવત રહેલો છે અને સામાન્ય સંજોગોમાં, કાર્યરીતિની બાબતો પૂર્વલક્ષી હોવાનું માનવામાં આવે છે સિવાય કે તેની પૂર્વલક્ષી અસર પર સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ હોય. આ સંદર્ભમાં, જોસ દા કોસ્ટા અને અન્ય વિરુદ્ધ બાસ્કોરા સદાશિવ સિનાઈ નાર્કોર્નિમ અને અન્યો, [૧૯૭૬] ૨ એસ.સી.સી. ૯૧૭ ના કેસમાં આ કોર્ટના અવલોકનો કંઈક અંશે સુસંગત છે. આ કોર્ટે રિપોર્ટના ફકરા ૩૧ માં અવલોકન કરેલ:

"પડતર દાવાઓ અથવા અપીલો પર કેન્દ્રીય વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત અધિનિયમોની અસર નક્કી કરતા પહેલાં, બે સુપ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય રહેશે. પ્રથમ સિદ્ધાંત એ છે કે જ્યારે માત્ર કાર્યરીતિની બાબતો સાથે સંબંધિત કાનૂનની જોગવાઈઓને, જ્યાં સુધી તેવું અર્થઘટન શાબ્દિક રીતે અસ્વીકાર્ય ન હોય ત્યાં સુધી, યોગ્ય રીતે પૂર્વલક્ષી અસર આપી શકાય છે, ત્યારે કાનૂન પસાર થતી વખતે અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકારને સ્પર્શતી જોગવાઈઓને

સ્પષ્ટ કાયદા અથવા આવશ્યક અભિપ્રાયના અભાવે પૂર્વલક્ષી રીતે લાગુ કરવાની હોતી નથી (દિલ્હી ક્લોથ એન્ડ જનરલ મિલ્સ કંપની લિ. વિરુદ્ધ ઇન્કમ ટેક્સ કમિશનર, એ.આઇ.આર. (૧૯૨૭) પીસી ૨૪૨.

બીજો સિદ્ધાંત એ છે કે અપીલનો અધિકાર એ મૂળભૂત અધિકાર હોવાથી દાવાની સંસ્થાપનામાં એવો ગર્ભિત અર્થ સમાયેલો હોય છે કે તે સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ તમામ ક્રમિક અપીલો દાવાની બાકીની સમગ્ર કારકિર્દી દરમિયાન દાવાના પક્ષકારો માટે સુરક્ષિત રહેશે. આ નિયમના લાગુ પડવામાં બે અપવાદો છે, એટલે કે (૧) જ્યારે સક્ષમ કાયદા દ્વારા આવો અપીલનો અધિકાર પૂર્વલક્ષી અસરથી સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે લઈ લેવામાં આવે અને (૨) જ્યારે દાવાના પ્રારંભ સમયે જે કોર્ટમાં અપીલ થઈ શકતી હતી તે કોર્ટ નાબૂદ કરવામાં આવે (ગરિકાપતિ વીરૈયા વિરુદ્ધ એન. સુબ્બૈયા ચૌધરી, એ.આઇ.આર. (૧૯૫૭) એસ.સી. ૫૪૦ અને કોલોનિયલ સુગર રિફાઇનિંગ કંપની લિ. વિરુદ્ધ ઇર્વિંગ, (૧૯૦૫) એસી ૩૬૯".

ત્યારબાદ પણ આ કોર્ટે ગુરબચન સિંહ વિરુદ્ધ સતપાલ સિંહ અને અન્યો, એ.આઇ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૨૦૯ માં પૂર્વલક્ષીપણાના તત્વ અંગે સમાન સૂરમાં મત વ્યક્ત કરેલ. અંગ્રેજી કોર્ટોએ પણ એવો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરેલ કે સંસદના અધિનિયમને પૂર્વલક્ષી અસર આપવી નહીં એવો નિયમ માત્ર એવા કાનૂનોને જ લાગુ પડે છે જે પ્રાપ્ત અધિકારોને અસર કરે છે: તે એવા કાનૂનોને

લાગુ પડતો નથી જે કાર્યરીતિના સ્વરૂપમાં અથવા પુરાવાની ગ્રાહ્યતામાં, અથવા કોર્ટો પુરાવાને જે અસર આપે છે તેમાં ફેરફાર કરે છે: જો નવો અધિનિયમ માત્ર કાર્યરીતિની બાબતોને જ અસર કરતો હોય, તો, પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ, તે પડતર તેમજ ભવિષ્યની તમામ કાર્યવાહીઓને લાગુ પડે છે (આ સંદર્ભમાં જુઓ બ્લાઇથ વિરુદ્ધ બ્લાઇથ, (૧૯૬૬) ૧ ઓલ ઇ.આર. પ૨૪: એ.જી. વિરુદ્ધ વર્નાઝા, (૧૯૬૦) ૩ ઓલ ઇ.આર. ના કેસમાં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સના ચુકાદાઓ). હાલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (૪થી આવૃત્તિ: ગ્રંથ ૪૪: ફકરો ૯૨૫ પૃષ્ઠ ૫૭૪) માં રાઇટ વિરુદ્ધ હેલ, (૧૮૬૦) ૬ એચ એન્ડ એન ૨૨૭ અને ગાર્ડનર વિરુદ્ધ લુકાસ, (૧૮૭૮) ૩ અપીલ કેસીસ ૫૮૨ ની સાથે બ્લાઇથ વિરુદ્ધ બ્લાઇથ (ઉપર મુજબ) સહિતના કેટલાક પાછળના કેસોના સંદર્ભમાં જણાવવામાં આવેલ છે: "પૂર્વલક્ષી અસર વિરુદ્ધની ધારણા માત્ર કાર્યરીતિની અથવા પુરાવાની બાબતો સાથે સંબંધિત કાયદાને લાગુ પડતી નથી; તેનાથી વિપરીત, તેવા સ્વરૂપની જોગવાઈઓનું પૂર્વલક્ષી તરીકે અર્થઘટન કરવાનું રહે છે સિવાય કે સંસદનો એવો ઇરાદો ન હતો તેવો સ્પષ્ટ સંકેત હોય".

આમ કાયદો સુપ્રસ્થાપિત જણાય છે કે કાર્યરીતિના પાસામાં કોઈ પણ વ્યક્તિનો હકીકતમાં કોઈ પ્રાપ્ત અધિકાર હોતો નથી – વ્યક્તિને માત્ર તે સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરેલી રીત મુજબ કાર્યવાહી ચલાવવાનો અથવા બચાવ કરવાનો અધિકાર હોય છે અને સંસદના અધિનિયમ દ્વારા કાર્યરીતિમાં કોઈ ફેરફાર થવાના કિસ્સામાં નવા કાયદા દ્વારા ફેરફાર કરાયા મુજબ

સિવાય પડતર કાર્યવાહી આગળ ચલાવવાનો કોઈ અધિકાર હોઈ શકે નહીં અને તેથી આપણે આ મુદ્દા પર વધુ ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી.

આપણે આ બાબતમાં આગળ વધીએ તે પહેલાં, આનુષંગિક રીતે, એ નોંધવું જોઈએ કે હકીકતલક્ષી બાબતે, રાધાબાઈ દ્વારા વાદી–અપીલકર્તાનું દત્તકવિધાન હકીકતમાં પ્રસ્થાપિત થયું હતું કે નહીં તે પ્રશ્ન પર – અપીલ કોર્ટ અને ટ્રાયલ કોર્ટ વચ્ચે કોઈ મતભેદ નથી: દત્તકવિધાનની હકીકત પ્રસ્થાપિત થઈ હતી પરંતુ જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટે તેની કાયદેસરતા પર શંકા વ્યક્ત કરી હતી, ત્યારે અપીલ કોર્ટે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નોંધ્યું હતું: "બાળકને દત્તક લેવા માટે પતિ તરફથી સત્તાના અભાવના કારણે દત્તકવિધાન સાથે કોઈ ગેરકાયદેસરતા જોડાયેલી હોવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ન હતો". આ તબક્કે એ નોંધવું ઉલ્લેખનીય છે કે ઉપરોક્ત કાયદાના સ્પષ્ટીકરણના કારણે અને અગાઉના દાવામાં મહાદેવનું દત્તકવિધાન નકારી કાઢવામાં આવ્યું હોવાથી, મહાદેવના દત્તકવિધાનના આધારે કોઈ પણ વધુ દાવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં. અપીલ કોર્ટે હકીકતમાં એ પ્રશ્ન પર ભાર મૂક્યો હતો કે શું વાદી મહાદેવનો દત્તક પુત્ર હોવાના નાતે મોહનલાલની માલિકીની મિલકતમાં અધિકારોનો દાવો કરવા હકદાર બનશે અને હિન્દુ એડોપ્શન એન્ડ મેન્ટેનન્સ એક્ટની કલમ ૧૨ ના પરંતુકના ખંડ (સી) નો સંદર્ભ લીધો હતો. સરળતા ખાતર કલમ ૧૨ નું ત્રીજું પરંતુક નીચે નોંધવામાં આવે છે:

"૧૨. દત્તકવિધાનની અસરો.

.....પરંતુ એ શરતે કે –

.....

(સી) દત્તક લીધેલું બાળક કોઈ પણ વ્યક્તિને દત્તકવિધાન પહેલાં તેને પ્રાપ્ત થયેલી કોઈ પણ સંપત્તિમાંથી વંચિત કરશે નહીં".

બાબતના આ પાસા પર જ અપીલ કોર્ટે અવલોકન કરેલ:

"મોહનલાલ દ્વારા મૂકી જવાયેલી મિલકતમાં અધિકારનો દાવો કરવા માટેનો સમગ્ર આધાર એ છે કે રાધાબાઈ એ મોહનલાલના કથિત મૃત પુત્ર મહાદેવની વિધવા છે. દલીલ એવી હતી કે મોહનલાલના મૃત્યુ પછી અને રામગોપાલના દત્તકવિધાનના અભાવે, વર્ષ ૧૯૫૧ માં મૃત્યુ પામેલ કિસનીબાઈને બાકાત રાખીને અથવા અન્યથા, મોહનલાલની માલિકીની મિલકત રાધાબાઈને મળશે, કારણ કે દત્તકવિધાનની તારીખે, એટલે કે, ૨૫ એપ્રિલ, ૧૯૬૭ ના રોજ, રાધાબાઈ મોહનલાલના કુટુંબની એકમાત્ર હયાત સભ્ય હતી. મોહનલાલનો વારસો વર્ષ ૧૯૨૩ માં ખૂલ્યો હતો જ્યારે હિન્દુ વિમેન્સ રાઇટ્સ ટુ પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૯૩૭ ઘડવામાં આવ્યો ન હતો. રાધાબાઈના સંબંધમાં વધુમાં વધુ એટલું કહી શકાય કે રાધાબાઈ, મહાદેવની વિધવા હોવાના નાતે, મોહનલાલ દ્વારા મૂકી જવાયેલી મિલકતમાં વિધવાનો હિસ્સો લેવા હકદાર બનશે, અને હિન્દુ સક્સેશન એક્ટની કલમ ૧૪ (૧) ની જોગવાઈઓની રૂએ, તેની સંપત્તિનો વ્યાપ વધશે અને તે મિલકતની સંપૂર્ણ માલિક બની જશે. જ્યારે અગાઉના

દાવાઓનો અંતિમ નિર્ણય થયો તે સમયે, આ ચુકાદાઓ અન્વયે, રાધાબાઈની સ્થિતિ એવી હતી કે તે મોહનલાલના કુટુંબની સભ્ય ન હતી; અને એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે આ તારણ રાધાબાઈને વ્યક્તિગત રીતે બંધનકર્તા હતું. વાદીના દત્તકવિધાનની તારીખે સ્થિતિ એવી હોત કે, જો શ્રી ઉધોજીની રજૂઆત સ્વીકારવામાં આવે તો, કલમ ૧૨ ના પરંતુકના ખંડ (સી) ને ધ્યાનમાં રાખતાં, મિલકત સંપૂર્ણ માલિક તરીકે રાધાબાઈને પ્રાપ્ત થઈ હતી.....

તેથી, સ્થિતિ એવી થશે કે રાધાબાઈના જીવનકાળ દરમિયાન, વાદી, તેના દત્તકવિધાનની રૂએ પણ, જો રાધાબાઈ મોહનલાલની મિલકતની સંપૂર્ણ માલિક બની ગઈ હોત તો તેને મિલકતમાંથી વંચિત કરી શક્યો ન હોત. તે પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન દત્તક પુત્ર હોવાના નાતે નહીં પરંતુ માત્ર રાધાબાઈના વારસા દ્વારા જ દાવો કરી શક્યો હોત. કાયદાની આ સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખતાં, એ સ્પષ્ટ છે કે વાદીએ, હાલના કેસમાં સફળ થવા માટે, રાધાબાઈ હેઠળ દાવો કરવો પડશે અને તેની દત્તકવિધાનની તારીખ કે જે ૨૫ એપ્રિલ, ૧૯૬૭ હતી તેને ધ્યાનમાં રાખતાં, માત્ર તે મહાદેવનો દત્તક પુત્ર હતો તે આધારે કલમ ૧૨ ની રૂએ તેને કોઈ અધિકારો મળશે નહીં".

ઉપરોક્ત અવલોકન પર જ શ્રી જૈને ખૂબ જ પ્રબળપણે રજૂઆત કરેલ કે વાદી કાનૂની ધારણા દ્વારા ૧૯૧૯માં મહાદેવનું હિત પ્રાપ્ત કરે છે જ્યારે તેનો

જન્મ થયેલો માનવામાં આવે છે, જોકે, હકીકતમાં તેનો જન્મ ૧૯૫૧માં થયો હતો. જોકે, અમે શ્રી જૈનની રજૂઆત સાથે કોઈ સહમતિ દર્શાવી શકતા નથી. વાદી કાનૂની ધારણાના આધારે સહ–દાયાદ તરીકે નહીં પરંતુ માત્ર રાધાબાઈના વારસા દ્વારા જ દાવો કરી શકે છે. અમને એ નોંધવું યોગ્ય લાગે છે કે અપીલ કોર્ટ દ્વારા પરિસ્થિતિનું કરવામાં આવેલું વિશ્લેષણ બરાબર છે કે વાદીએ રાધાબાઈ હેઠળ દાવો કરવો પડશે પરંતુ ૧૯૫૬ના અધિનિયમની કલમ ૧૨ની રૂએ, વાદીને તે મહાદેવનો દત્તક પુત્ર હતો તે આધારે કોઈ અધિકાર મળશે નહીં.

કબૂલાત મુજબ, રામગોપાલ અને મોહનલાલના દત્તકવિધાન અંગેના મુદ્દા પર અગાઉના દાવામાં રાધાબાઈ એક પક્ષકાર હતી અને તે મુદ્દો ખાસ કરીને રાધાબાઈ વિરુદ્ધ નિર્ણિત થયેલો હોવાથી, એવું જ કહી શકાય કે વાદી સમાન હક હેઠળ દાવો ચલાવી રહ્યો હતો.

ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખતાં અને સ્પષ્ટતા ૮ સાથે વાંચતા કલમ ૧૧ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખતાં, અગાઉનો ચુકાદો હાલના સંદર્ભમાં રેસ જ્યુડીકાટા તરીકે લાગુ પડશે. રામગોપાલનું દત્તકવિધાન, હકીકતમાં, કોઈ પણ સંજોગોમાં માન્ય દત્તકવિધાન હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ છે, અને તે સંપત્તિ વિરુદ્ધનું તારણ હોવાથી, કોઈ પણ અધિકાર આગળ પ્રાપ્ત થવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં. વાદી હકીકતમાં મહાદેવનો માની લેવાયેલો પુત્ર હોવાના કારણે સહ–દાયાદ તરીકે રાધાબાઈથી સ્વતંત્ર રીતે પોતાનો દાવો રજૂ કરી શકે નહીં. ઉપર નોંધ્યા મુજબ જો કોઈ હકદારી હોય, તો તે માત્ર રાધાબાઈ મારફતે જ

છે અને રાધાબાઈથી સ્વતંત્ર રીતે નથી. શ્રી જૈન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ કાનૂની ધારણા કમનસીબે અમારી સમક્ષ સમર્થન મેળવી શકતી નથી, ખાસ કરીને એ હકીકતના કારણે કે અગાઉના દાવામાં મહાદેવનું દત્તકવિધાન નકારી કાઢવામાં આવેલ છે.

જોકે, સામાવાળા તરફે હાજર રહેલા શ્રી મોહતાએ અગાઉના ચુકાદા અને રામગોપાલના દત્તકવિધાનને કાયમ રાખવા તથા મહાદેવના દત્તકવિધાનને નકારી કાઢવા અંગેના તારણો અને વાદીએ રાધાબાઈના સમાન હક હેઠળ દાવો ચલાવ્યો હોવાની હકીકત પર આધાર રાખીને અને રાધાબાઈ અગાઉના દાવામાં પક્ષકાર હોવાથી, ખૂબ જ પ્રબળપણે રજૂઆત કરેલ કે રેસ જ્યુડીકાટા અથવા કન્સ્ટ્રક્ટિવ રેસ જ્યુડીકાટાના સિદ્ધાંતના લાગુ પડવા અંગે કોઈ પણ શંકા ઉપસ્થિત થવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી અને થઈ શકે નહીં. શ્રી મોહતાએ રજૂઆત કરેલ કે કોઈ પણ સંજોગોમાં અજન્મેલી વ્યક્તિની તરફેણમાં મિલકતની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં અને મિલકતની પ્રાપ્તિ જીવંત વ્યક્તિના સંદર્ભમાં જ હોવી જોઈએ અને અજન્મેલી વ્યક્તિને મિલકત પ્રાપ્ત થવા અંગેની કાનૂની ધારણા ઉપસ્થિત થશે નહીં. અમને સંદર્ભિત હકીકતોમાં આ દલીલમાં તથ્ય જણાય છે, કારણ કે મિલકતની પ્રાપ્તિ એ નિશ્ચિત 'પ્રાપ્તિ' હોવી જોઈએ. " 'વેસ્ટ' નો સામાન્ય અર્થ મિલકત સોંપવી એવો થાય છે". (બ્રેટ એલ.જે. દ્વારા કવરડેલ વિરુદ્ધ ચાર્લ્ટન, ૪૮ એલ.જે.ક્યુ.બી. ૧૩૨: સ્ટ્રાઉડ્સ જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી પમી આવૃત્તિ ગ્રંથ ૬). અજન્મેલી વ્યક્તિની તરફેણમાં અને સંદર્ભિત હકીકતોમાં કોઈ પણ સત્તા વિના આશરે ૫૦ વર્ષ પછીના ત્યારબાદના દત્તકવિધાનના

આધારે મિલકતની પ્રાપ્તિને આકસ્મિક ઘટના સિવાય બીજું કંઈ ગણી શકાય નહીં: 'વેસ્ટ' ને ભવિષ્યમાં અમલમાં આવનાર વસિયતી બક્ષિસ ગણી શકાય નહીં. જોકે, એ નોંધવું જોઈએ કે 'વેસ્ટેડ' નો અર્થ અનિવાર્યપણે અને હંમેશા 'કબજામાં પ્રાપ્ત થવું' એવો થતો નથી પરંતુ તેમાં 'હિતમાં પ્રાપ્ત થવું' નો પણ સમાવેશ થાય છે.

જોકે, વિચારણા હેઠળની બાબતની હકીકતોમાં મિલકત પ્રાપ્ત થવા અંગેનો મુદ્દો કોઈ અભિપ્રાય માંગી લેતો નથી, ખાસ કરીને મહાદેવના હિતના નકાર તેમજ રામગોપાલના દત્તકવિધાનના હકારાત્મક કથન અંગેના ચોક્કસ તારણના કારણે અને તેથી સદર મુદ્દો પણ તેનું મહત્વ ગુમાવે છે અને અમે પણ ઉપર જે નોંધવામાં આવ્યું છે તે સિવાય તે સંબંધમાં કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતા નથી.

ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં અમે શ્રી જૈનની એ રજૂઆત સાથે અમારી સહમતિ નોંધવા અસમર્થ છીએ કે રેસ જ્યુડીકાટાનો સિદ્ધાંત કોઈ પણ રીતે લાગુ પડતો નથી, તેનાથી વિપરીત; અમે અમારો એવો મત નોંધીએ છીએ કે બીજો દાવો સદર સિદ્ધાંતથી બાધિત છે અને અમને આ અપીલમાં કોઈ ગુણદોષ જણાતા નથી. તેથી, આ અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે; જોકે, ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ કરવામાં આવતો નથી.

વી.એસ.એસ.

અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવેલ.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.